

ФАХОВА ПІДГОТОВКА СТУДЕНТІВ ХАРКІВСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ В 1930-1950 рр.

Студент – це не просто здобувач освіти у ВНЗ, а ще і голос молодого прошарку населення. Саме під час навчання в університеті яскраво починає формуватися українська та інтелектуальна еліта. Складними для українського студентства виявились 1930-1950 рр., коли сформувалося не одне покоління студентів, що наче, як камінь під водою постійно обтесувалися історичними подіями: Українська революція, прихід більшовиків, голодомор (1932-1933рр.), II Світова війна [2, 6].

Харківський університет відкрито 29 січня 1805 р. за наказом імператора Олександра I. Як стверджували вихованці університету, в період 1840-1860 рр. – заклад став місцем надання якісної освіти на той час, кожен студент, який навчався в ньому був із головою занурений у студентське життя - своєю метою вважали навчання в університеті, звеличували науку, прагнули до самоосвіти [1, 10-15]. На початку 20 років ХХ ст. у місті з'являються більшовики. І як згадує одна студентка, це стало дуже помітно – вулиці перейменовуються, а Харківський університет закривають – розформовуючи його на різні навчальні заклади, з'являється ІНО [4, 255]. Абітурієнти університету при вступі проходили особливу перевірку, їх поділяли на «своїх» (ті, що повністю задовольняють ідеологію) «чужих» (ворожий елемент для ідеології), «інших» (не визначений індивід) [3, 174-184]. Склад вступників був таким - більше дітей «рабочих от станка» (так, як із неосвідчених людей легше ліпити «пролетаріата») та менше «бедняков» й «средняков» (мається на увазі дітей селян) та ще менше дітей, так званої «Трудової інтелігенції» (лікарів, вчителів та інженерів). Якщо виявляли, що студент чи його родина була «чужими», його піддавали своєрідній «чистці». За спогадами студентки Л. Держинської, в університеті при вступі також існували деякі обов'язкові екзамени та все ж «...на наслідки іспитів дивилися по-різному, залежно від соціального стану кандидатів...» [4, 255].

Викладання в університеті велось українською, тому деяких викладачів, під час лекцій могли виправляти студенти або ж вони заглядали у словник. Така тенденція викладання та спілкування між студентами українською мовою трималася до закінчення «українізації»; далі вже, хто як хотів так і говорив, а серед студентів все виглядало наступним чином: міські прагнули говорити «по-руськи», але українською теж могли та рідше, а провінційні студенти спілкувалися виключно українською. У воєнний період в університеті лунає, окрім української та російської, англійська й німецька. А після закінчення війни мовне питання за спогадами Н. Світличної було наступним: «Російська розмовна мова неухильно витискала українську» [4, 256-289].

Варто зупинитись і на процесах «чистки» студентів. В кожний із періодів вона була різна. Для прикладу, в час навчання Л. Держинської «словом правды» була газета «Інновець» - видання, що займалося прославленням завдань пролетаріату та викриттям ворожого «чужого» елементу серед студентів занесених до списку, які підлягали виключенню з університету. В такі списки міг потрапити будь хто: за носіння хрестика, святкування релігійних свят, непролетарське походження [4, 258]. Деякі студенти не витримували такого тиску, як наприклад І. Прасоленко, котрий покінчив життя самогубством. Редактор цієї газети співпрацював з НКВД про що, свідчать спогади Л. Держинської [4, 257-258]. Ще одним із методів чистки була так звана «Прилюдна» (1934-37 роки) – по 3-4 рази на тиждень з 7-10 вечора студентів та викладачів університету збирали в аудиторії амфітеатру, де кожного викликали до столу за яким сиділо керівництво та привселюдно просили розповісти про себе, будь хто міг задати питання (зазвичай вони були гострі та провокативні). Траплялись випадки, коли «(дівчина)... дуже активно і навіть істерично виступала з обвинуваченнями проти кількох людей, які проходили чистку, одна студентка четвертого курсу історичного факультету, все хотіла зловити «ворога народу».... Коли прийшла черга проходити чистку цій дівчині, то

виявилось, що в неї два брати на еміграції, а це було страшним гріхом...». Доля жертв «чистки» не відома [4, 263-264]. З 1937 р. після появи закону, де наголошується, що «... діти не відповідають за гріхи батьків...» чистки частково припинились, або ж відбувалися із поодинокими «ворожими елементами». Також, цей закон дозволив університету лишати в його стінах освічену еліту, що могла підтримувати престиж закладу [4, 266].

Постійних змін зазнавала і система фахової підготовки майбутніх спеціалістів. Наприклад, в 20-30 роках, система навчання була наступною: відвідування лекцій не обов'язкове, головне щоб студент склав іспити наприкінці навчального року; рівень викладання лише деяких предметів відповідав рівню вищої школи; рівень знань студентів часто залишався низьким через брак належної шкільної підготовки [4, 256]. Навчальний процес із 30-х років вже мав інший вигляд: обов'язкове відвідування лекцій, через відсутність на лекціях студентів могли позбавити стипендії або ж взагалі виключити з університету; в діяльності викладача з'являються елементи початкової школи, тобто викликання студента до дошки і тому подібне. Іспити з усіх дисциплін тепер складалися не в кінці року, а частинами впродовж навчального процесу (кілька разів на рік). З кінця 30-х до початку 40-х рр. навчальний процес студентів став наближеним до сучасного. Відвідини лекцій були обов'язковими, іспити складалися 2 рази на рік, дисципліни викладалися на рівні вищої школи, але проблемою в навчанні лишалися різноманітні предмети для практичної роботи: карти, реактиви, препарати (для медиків), лабораторні приладдя тощо. Також, в освітній програмі передбачались години на ідеологічне виховання: основи марксизму-ленінізму - понад 300 годин та військову справу - понад 140 годин, тобто всього 440 годин. На фахові предмети припадало лише 422 години [4, 269,284,277]. Молодь готували до служіння ідеалам комунізму, при цьому не приділяли належної уваги професійній підготовці майбутніх спеціалістів. У спогадах Н. Світличної є чудовий афоризм із роману «Евгеній Онегін» О. Пушкіна, що характеризує навчальний процес з 1920-1950-ті роки: «Мы все учились понемногу чем-нибудь и как-нибудь» [4, 292].

На початку 20-х років в університеті панували нейтральні відносини між студентами, тобто один про одного нічого не знали, але якщо з'являлася якась група людей, котрі мали інше мислення – за ними вже слідували [4, 255-258]. Викладачі повинні обережно спілкуватись з аудиторією, оскільки зайве слово в бік партії чи ідеології могло закінчитись звільненням або тюремним строком [4, 256]. Теж саме стосувалось і студентської молоді. 1930-ті роки почалися з голодомору і як згадує Л. Держинська, що студенти були «перелякані», остерігалися один одного. Вулиці міста усіяні тілами померлих від голоду. Студенти в цей період мали величезні перерви в навчанні (по 2-3 тижні), зумовлені мобілізацією молоді для роботи із дітьми – жертвами голоду. В 1934 році у зв'язку з трагічними подіями, студенти восени мусили їхати в села копати буряки [4, 263]. Отже, у 30-ті рр. між всіма були натягнуті відносини, зумовлені політичними подіями та постійними пошуками «ворогів народу» на партійних чистках. У 40-вих рр. відносини між педагогами та студентами нормалізувались, а масові чистки призупинились. З початком війни та окупацією німцями Харкова студенти не боялись висловлювати національну позицію та кріпити собі на жакети тризуби [4, 283]. Після закінчення війни все повернулося на «круги своя», відносини між студентами давно не були такими дружніми. Молодь дозволяла собі жарти, різноманітні прізвиська, а студенти із гуртожитків і взагалі були у відносинах «один за всіх і всі за одного» [4, 288]. На такі дружні вияви повипливали, як казав Г. Сковорода «Сродна праця» - суботники та недільники із відбудови міста. Проте, всі уникали політичних питань, бо як згадувала Н. Світлична вислів свого брата, що за політичні анекдоти по голівці точно не поглядять [4, 290].

Отже, пост-революційний Харківський університет під керівництвом більшовиків, дуже швидко змінювався: починаючи від студентського складу і закінчуючи внутрішньо-адміністративним устроєм ВНЗ. В цей період в місті розпочались незворотні процеси, які ми можемо спостерігати і зараз: у мислені, у мові та політичному уподобанні харківчан.

Список використаних джерел

1. Багалеї Д. І. Опыт истории Харьковского университета (по неизданным материалам): Т. 1 (1802-1815 гг.). Х. 1898. 1204 с.
2. Іващенко В.Ю. «Свої та «чужі» в університетській пам'яті (на матеріалах спогадів про Харківський університет 1920 - 1930-х рр.). Харківський історичний збірник. 2016. Вип. 15. С. 174-187.
3. Комарніцький О. Б. Студенти-педагоги у модернізації вищої освіти радянської України у 1920-1930-х рр. Кам'янець-Подільський, 2017. 984 с.
4. Харківський університет очима колишніх студентів. «Сучасність». 1983. Січень-лютий 1983. С.255-292.

Науковий керівник: к.і.н., доцент Соколова Н.Д.

Горенко Я.

Національний університет харчових технологій, м. Київ

ВІД ІСТОРІЇ РОДИНИ – ДО ІСТОРІЇ УКРАЇНИ

Вступивши в ХХІ століття, людство прагне достойного існування в майбутньому і переосмислює ті події, які довелося пережити в минулому. В уроках історії ми шукаємо відповіді на найважливіші, найболючіші питання сьогодення. Останнім часом однією з найпомітніших ознак суттєвих змін у суспільній свідомості постав значний інтерес до історії України, і передовсім до історії кожної родини. Роки ХХ ст. для нас, українців – роки трагічні і героїчні, кожен день, кожна годину яких оплачено тисячами людських життів і величезними матеріальними втратами. Найціннішим скарбом людства є пам'ять. Моя родина береже пам'ять про засновників роду.

Дослідження історії Батьківщини, місцевості де народився і відбулося становлення, є важливим для сучасної української молоді. Ця важливість постає у процесі етнічної та культурної самоідентифікації, самоусвідомленні себе як громадянина України. Україна – це Батьківщина людей-героїв, адже вона витримала на собі багато випробувань і виховала достойних нащадків. Читаючи про хоробрі подвиги наших пращурів, я з гордістю можу пишатися тим, що я – українець і в мені тече кров відважних воїнів-патріотів. Якось я захоплено поринав в історію Другої світової війни, вивчаючи різні документи. А через них згодом – і до історії своєї родини, своїх пращурів. Власне це дослідження про моїх пращурів, які проживали і переживали надзвичайно непрості часи. Про мого пра(2)діда Кузьму Гука, прадіда Матвія Кузьмовича Гука та про їхні великі сім'ї, які усе життя з покоління в покоління проживали в с. Мар'янівці суч. Васильківського району Київської області. Історія про звичайних сільських чоловіків, які пішли на війну, щоби захищати свою сім'ю та країну від ворогів.

При організації науково-пошукової роботи були виявлені фотодокументи, архівні записи, спогади свідків тих часів, листи з передової. При дослідженні теми використовувалися такі наукові методи і принципи, як історизму, об'єктивності, аналізу та синтезу.

Коріння мого роду починається з ХІХ століття. Мій пра(2)дід Кузьма був вільним козаком, мав свої землі та господарство. Фотографії, які збереглися, свідчать про те, що пра(2)дід Кузьма був учасником Першої світової війни. Родину мого пра(2)діда Кузьми розкуркулили, і сім'я залишилася в бідності. Голод також не обминув моїх пращурів, а вижили вони лише тому, що тримали корову, яку в них не відібрали. Родини усіх рідних були великі, не менше чотирьох дітей в сім'ї.

Мій прадід Матвій Кузьмич (Кузьмович), 1913 р. н. брав участь в бойових діях в часи Другої світової війни (1940–1945р.р.). Потрапив до німецького полону, з якого йому вдалося втекти. +Дійшов до німецького міста Кенігсберг, отримав поранення, після чого повернувся додому. Був нагороджений багатьма медалями, серед яких: Медаль «За перемогу над Німеччиною у Великій вітчизняній війні», Медаль «За відвагу», Медаль «За бойові заслуги»,